

DE HUIDIGE DUITSE PERS OVER HET DERDE RIJK

Tijdschrift voor Geschiedenis, jg. 81 (1968), p. 265-266

Reinhard Kühnl, Das Dritte Reich in der Presse der Bundesrepublik. Kritik eines Geschichtsbildes. Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt a.d. Main 1966, 220 blz.

De jonge Marburgse politicoloog Kühnl onderzoekt in dit boek de teneur van de historische reportage over de Nazi-tijd in de Westduitse dagbladen. Hij analyseert daartoe ca. 270 artikelen die in 1963 en 1964 zijn verschenen naar aanleiding van drie herdenkingsdagen: 30 jaar "Machtergreifung", 25 jaar begin van de Tweede Wereldoorlog en 20 jaar mislukte aanslag op Hitler.

De publiciteit die weer aan deze historische gebeurtenissen was gegeven, bewees dat men een confrontatie met het verleden niet meer uit de weg ging. Des te meer interesseerde het Kühnl, na te gaan, in welke vormen men zich nu rekenschap gaf en in hoeverre de historische beschouwingen in de bladen steunden op wetenschappelijke resultaten.

Doel van de herdenkingsartikelen heette te zijn: lering te trekken uit het verleden, om te voorkomen dat zoiets zich herhaalt. Aan die doelstelling van de pers hangt Kühnl zijn kritiek op, die i.v.m. dat herhalingsaspect ook meer op de politieke dan op de geschiedwetenschap baseert. Hij vergelijkt de weergaven van de dagbladen met de onderzoekingen van Bracher, Matthias en Morsey, Sontheimer e.a. en concludeert dat de resultaten van de laatsten niet ter kennis zijn genomen. De pers gaat voorbij aan essentiële vragen: bijv. naar de sociale achtergrond van het gebeuren. De algemene aspecten worden verwaarloosd.

Duidelijk blijkt dit bij haar beoordeling van het gedrag van de afzonderlijke partijen en sociale groepen. De sociale samenstelling noch de politieke doeleinden van deze worden onderzocht. Zo vindt men de NSDAP-aanhang omschreven als "vele goedgegelovige lieden", "idealisten", "een groot deel van het Duitse volk". Het aandeel van de conservatieven in de totstandkoming van het Derde Rijk wordt gebagatelliseerd, zij hadden Hitler "onderschat". De opvattingen binnen de burgerklasse, het staatsapparaat en de kerken worden tot goed-democratische geretoucheerd. Daar de pers de werkloosheid als de eigenlijke oorzaak laat gelden, tendeeft zij ertoe de schuld in de richting van de linkse partijen te zoeken: de SPD die het kabinet-

Müller had laten vallen en niet was ingegaan op het (als alternatief voorgestelde!) plan van Schleicher, en vanzelfsprekend de communisten.

Al naar het uitkomt, accentueert of camoufleert zij de rol van partijen of bevolkingsgroepen: "Es ist vom "Bürgertum" die Rede, wenn diese Sozialschicht als Träger der Demokratie fungiert; die gleiche Schicht verwandelt sich in einen "Teil des Volks" oder in "viele", wenn sie eine antidemokratische Bewegung unterstützt. Hinsichtlich der Arbeiterschaft ist es umgekehrt." Hetzelfde geldt voor het verzet: dat van de beginjaren (voornamelijk van links) heet gedragen door "aufrechte Männer und Frauen", "politisch Andersdenkende"; voor dat van 1944 staan daarentegen alle sociale categorieën ter beschikking.

Doordat de pers een werkelijke sociologische klassering nalaat, zoekt zij de motieven voor het handelen in de persoonlijke sfeer: het tegenstemmen van de sociaal-democraten tegen de Machtigingswet wordt verklaard met de "moed" der afgevaardigden, Hitlers successen met zijn gewetenloosheid, enz. Trouwens, "waren nicht die meisten von Blindheit geschlagen?" resp. "berauscht?"

Deze personalisering van het gebeuren, een methode, die uitloopt op de these van de "Alleinschuld Hitlers", veroorlooft een indeling van de handelende personen in goeden en kwaden. Bijv. voor het verzet komt men zo tot een toepasselijke verklaring. De 20e juli komt daardoor bovendien op een verheven plan: dat van de absolute waarden en de moraal, van een indiscutabele "Aufstand des Gewissens". Hier van politieke motieven uit te gaan, geldt voor vele bladen als ontheiliging. (Wie overigens, hun "Fahneneid" indachtig, Hitler trouw bleven en hielpen de coup neer te slaan, zijn naar deze maatstaf "ebenso anständige, ehrenhafte ... Menschen".)

Ook de beoordeling van de buitenlandse politiek door de pers is ambivalent. Wanneer de bladen Hitlers annexaties tot en met 1938 goedkeuren, stellen zij de nationale eenheid boven de democratie en de rechtsbeginselen, welke zij belijden. Een houding die overigens niet zonder precedent is in de Duitse geschiedenis.

De dagbladpers in de Bondsrepubliek is over het geheel genomen een burgerlijke pers. Zij reflecteert de instelling en de behoefte aan rehabilitatie van "een groot deel van het volk". Weliswaar distantiëren de artikelen zich van het nationaal-socialisme en van Hitler, maar het zoeken naar rechtvaardigingsmomenten en het

relativeren ("Waren nicht alle ...?", "Gab es wohl ...?") brengen de pers toch in een ongewenste nabijheid en in een halfslachtige relatie tot dit verleden.

De dagbladpers is een medium dat voor een groot deel de opinievorming bepaalt; de historische voorlichting is daarom een verantwoordelijke taak. Het beeld dat de couranten geven van het Derde Rijk, heeft - zoals Kühnl opmerkt - niet onbelangrijke consequenties voor het bewustzijn van de Duitse staatsburger. Kühnl zelf is een overtuigd democraat (al meent men wel eens een "Linksdrall" in zijn conclusies op te merken, bijv. p. 43). Zijn kritiek gaat de bladen en hun lezers aan. In welke mate het verleden verwerkt is en zal worden, hangt mede van de pers af, en haar artikelen vormen daarvoor de duidelijkste indicatie.